

ОСНОВИ ЕКОНОМИЈЕ

Предавања 6. октобар 2017.

ДР АЛЕКСАНДАР
МОЈАШЕВИЋ

Методологија економске науке

- Дилема: како дефинисати економију?

1. Према предмету

2. Према методу (Бекер)

- Свуда где постоји избор, може се применити методологија економске науке!
- Економски империјализам!
- Ширење на подручје политике, права, религије, друштвених појава (брак, криминал, фертилитет, расизам, дрога...)

Методологија економске науке

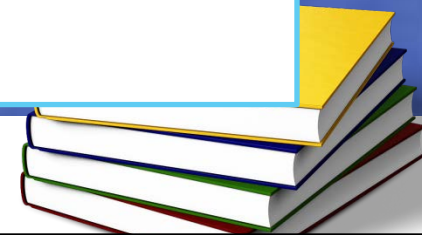
- Економија: развијена друштвена наука са прецизном појмовном апаратуром и методологијом
- Основни економски појмови: трошкови, профит, БДП, раст, тражња, понуда...
- Појам $\neq$ термин (термин је назив појма)
Пример: трансакциони трошкови
- Економија користи претпоставке и моделе
- Претпоставка: људи су рационални
- Модел: *кружни ток робе и новца или модел одговорности за накнаду штете*

Како размишља економски научник

- Полази од одређених *премиса* (*претпоставки*)
- Премисе: основне тврдње о људском понашању
- Теорија је корисна ако је *предиктабилна* (*предвиђајућа*)!

НАУЧНО (ЕКОНОМСКО) РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЛАЗНЕ ПРЕМИСЕ

ПОЛАЗНЕ ПРЕМИСЕ

РАДНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ

ДЕДУКЦИЈА

ТЕОРИЈСКИ НАЛАЗИ

ЕМПИРИЈСКО ТЕСТИРАЊЕ

• ПОТВРДА

ОПОВРГАВАЊЕ

МОДИФИКАЦИЈА
ИЛИ
ОДБАЦИВАЊЕ
ТЕОРИЈЕ

НАСТАВАК ЕМПРИЈСКОГ ТЕСТИРАЊА

ОДБАЦИВАЊЕ ТЕОРИЈЕ

КРИТИКА УПУЋЕНА ЕКОНОМСКОЈ НАУЦИ

- **ДА ЛИ СУ ПОЛАЗНЕ ПРЕМИСЕ РЕАЛИСТИЧНЕ?**
- *Пример: људи су савршено рационални+*
- Реалистичнија претпоставка: људи су ограничено рационални
- **Сајмон** уводи концепт ограничене рационалности: појединци, као доносиоци одлука, имају ограничене когнитивне способности, недовољан ментални капацитет, недовољно знања и информација.
- *Пример: тржиште половних аутомобила*
- **М. Фридман:** *“The only relevant test of the validity of a hypothesis is comparison of prediction with experience”.*

Економска начела

I. Како људи доносе одлуке

✓ *Избори, пропуштена прилика, рационалност и подстицаји*

II. Како људи утичу једни на друге

✓ *Трговина, тржиште и држава*

III. Како функционише цела привреда

✓ *Економски систем, институције, животни стандард и инфлација*

Како људи доносе одлуке

- Људи су суочени са изборима
- Опортунитетни трошкови
- Рационални људи мисле на маргини
- Људи реагују на промене (подстицаје)

Питања за размишљање

- ✓ **Са којим изборима сте Ви суочени?**
- ✓ **Шта сте пропустили избором студирања?**
- ✓ **Да ли доносите одлуке размишљајући о укупним или граничним величинама?**
- ✓ **Како правила из Основа економије утичу на вас?**

Примери нам показују да:

1. Одлуке се доносе *рационално* (упоређивањем очекиваних трошкова и о. користи) на појединачном и колективном нивоу
2. Поред стварних, постоје и и опортунитетни трошкови
3. Маргинални принцип јесте основни принцип одлучивања
4. Људи реагују на подстицаје (трошак или казну и корист или награду)
 - Подстицаје стварају формална и неформална правила (обичаји или моралне норме)

Преведено на речник економије:

- ✓ **Рационалност је критеријум одлучивања привредних субјеката**
- ✓ **Укупни трошак је збир стварног и опортунитетног трошка**
- ✓ **Оптималан обим производње постоји када се $MT = MK$**
- ✓ **Привредни субјекти реагују на подстицаје које креирају правила**

Како људи утичу једни на друге

1. Трговина може користити свима
2. Тржиште је добар начин за организовање економске активности
3. Држава може утицати на резултате тржишта

Трговина може користити свима

- *Шта је то конкуренција?*
- *Ко конкурише коме?*
 - ✓ *Појединци*
 - ✓ *Предузећа*
 - ✓ *Државе*

Трговина може користити свима

Примери:

- ✓ Студенти конкуришу једни другима приликом уписа на факултет
- ✓ Предузеће “ФИАТ-Србија” конкурише предузећу “ОПЕЛ”
- ✓ Кина конкурише Јужној Кореји у производњи мобилних телефона

Појам конкуренције

- Конкуренција је ривалитет (надметање) између учесника на тржишту.
- Ривалитет ствара конкурентски притисак који је јачи уколико је јача конкуренција.

Значај конкуренције

- *Конкуренција је основни покретач привредног раста, јер ствара подстицаје:*
 - ✓ **да се производи оно што је потребно и у количини која је потребна (алокативна ефикасност),**
 - ✓ **да се производи боље и квалитетније (динамичка ефикасност),**
 - ✓ **и уз што ниже трошкове по јединици производа (производна ефикасност),**
 - ✓ **за селекцију између привредних субјеката (селективна ефикасност).**

Шта размењују привредни субјекти?

- Привредни субјекти размењују вишкове својих добара или услуга
- Обострана корист у размени
- Размена је добровољна

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- Облици привреда:

1. Централно-планска привреда

2. Тржишна привреда

- Кључно питање: ко доноси одлуке?

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- Тржишна привреда → децентрализован систем
- Централно-планска привреда → централизован систем
- Кључни тржишни принципи:
 - ✓ принцип самосталности
 - ✓ принцип одговорности

Тржиште је добар начин за организовање економске активности

- Примери тржишних привреда:
 - ✓ САД или Велика Британија
- Примери ЦПП:
 - ✓ Бивши СССР или данашња
Северна Кореја

Држава може утицати на резултате тржишта

- Недостаци тржишта:

1. Монопол

2. Екстерни ефекти

3. Неједнака расподела
доходака

Монопол

- ❖ *Дефиниција монопола: способност једног тржишног учесника да утиче на тржишне цене.*
- *Пример: “Железница Србије”*

Монопол

- *Монопол настаје на два начина:*
 1. државном интервенцијом
 2. спонтано на тржишту
(препорука документарног филма “*The Men Who Built America*”)

Монопол и државна интервенција

- *Држава регулише монопол:*
 1. контролом монополских цена
 2. доношењем и применом закона
 3. и на други начин
- *Код нас, Закон о заштити конкуренције*
- *Комисија за заштиту конкуренције*
(<http://www.kzk.org.rs>)

Екстерни ефекти

- ❖ *Дефиниција: утицај индивидуалне активности на благостање других.*
- *Пример: загађење или научно откриће*

Екстерни ефекти и државна интервенција

- Држава спречава негативне ЕЕ путем еколошких пореза и на други начин
- Агенција за заштиту животне средине (<http://www.sepa.gov.rs>)
- Држава подстиче позитивне ЕЕ субвенционисањем производње

Неједнака расподела доходака

- *Тржиште неједнако расподељује дохотке*
- *Пореска политика и социјална заштита*

Пореска политика и социјална заштита

- Пореска политика је у надлежности Министарства финансија (<http://www.mfin.gov.rs>)
- Посебну улогу има Пореска управа
- Социјална политика је у надлежности Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (<http://www.minrzs.gov.rs>)

Како цела привреда функционише

- ✓ Шта је то економски систем?
- ✓ Шта су то институције у економском смислу?
- ✓ Од чега зависи животни стандард у једној земљи?
- ✓ Шта је то инфлација и који су њени узроци?

ЕКОНОМСКИ СИСТЕМ

• *Економски систем једне земље чине:*

1. **економски ресурси**
2. **привредни субјекти и њихове активности**
3. **економске институције**

Економски ресурси

- ***Економски ресурси:***
- **природно богатство**
- **реални капитал (капитална добра)**
- **људски (хумани) капитал**
- **финансијски капитал**

Природно богатство и реални капитал

- **Природно богатство:**
 - **биљни и животињски свет → обновљиви и необновљиви**
- **Реални капитал:**
 - **производна средства (машине, опрема, транспортна средства)**
 - **инфраструктура**

Људски и финансијски капитал

- **Људски капитал:**
 - понуда радне снаге
 - образовање и стручност
 - мотивација
- **Финансијски капитал:**
 - новац
 - остала ликвидна средства (кредити, штедни улози, акције и обвезнице)

Људски капитал и предузетништво

- Људски капитал → предузетништво и технолошки прогрес
- Предузетништво: активност појединаца и организовању и управљању предузећима
- Технолошки прогрес: процес континуираног побољшања производње који утиче на побољшање квантитета и квалитета постојећих производа или на настанак нових производа

Предузетништво

- **Предузетништво је последица:**
 - ✓ природног талента и
 - ✓ учења
- Оно подразумева преузимање ризика али и могућност остварења профита.
- Предузетнички дух је услов развоја тржишне привреде.

Предузетништво

Привредни субјекти

- ❖ Привредни субјекти су појединци (или организоване групе) који самостално доносе привредне одлуке, уживају корист од истих, али и сnose ризик од доношења тих одлука.

Привредни субјекти

- ***Врсте:***
 1. **Домаћинства (појединци) – носиоци тражње**
 2. **Предузећа – носиоци понуде**
 3. **Држава**

Домаћинства

- *Делатност домаћинства:*
 - ✓ Потрошња,
 - ✓ Промет,
 - ✓ Производња материјалних добара и услуга,
 - ✓ Доношење финансијских и инвестиционих одлука,
 - ✓ Доношење менаџерских одлука

Предузећа

- *Примарна делатност предузећа:*
 - ✓ производња материјалних добара и услуга,
 - ✓ потрошња (производна потрошња)

Врсте предузећа

1. Производна предузећа:

- производња добара и услуга и потрошња

2. Трговинска предузећа:

- промет добара и услуга

3. Финансијска предузећа:

- финансијка активност (банке, инвестициони фондови)

Држава као привредни субјект

- *Примарна делатност државе:*
 - ✓ производња јавних добара и услуга,
 - ✓ потрошња добара и услуга,
 - ✓ спровођење економске политике (монеталне и фискалне политике).

Држава као привредни субјект

- **Шта су то јавна добра?**
- **Саобраћајнице, национална одбрана, судски систем.**
- **На шта држава троши?**
- **Шта је представљају фискална и монетарна политика?**
- **ФП се односи на јавне приходе и јавне расходе (јавна потрошња)!**
- **МП односи се на регулисање количине новца у оптицају!**

Ко су субјекти надлежни за спровођење ФП и МП?

- ***ФП је у надлежности Владе, тј. Министарста финансија***

- ***МП је у надлежности централне банке (код нас Народне банке Србије)***

Економске институције

- Институције у економском смислу $\neq$ институције у правном смислу
- Институције у економском смислу јесу “правила игре”
- Правила игре су најважнија за одвијање економске активности
- *Да ли су иста правила игре у Немачкој и Србији?*

Економске институције

- ❖ **Економске институције су**
установљене везе и правила
понашања која омогућавају да се
економске активности одвијају на
устаљен и предвидив начин!
- **Најважније економске**
институције јесу:
 - ☐ **својина**
 - ☐ **уговор**

Својина, уговори и друге институције

- ❖ Својина је дефинисани однос између власника и других људи
- ❖ Уговор (појединачни правни акт) је дефинисани однос најмање два привредна субјекта и представља основ размене
- ❖ Тржиште је устаљени начин повезивања купаца и продаваца
- ❖ Предузеће је дефинисани однос између власника, менаџера и запослених, између појединаца унутар ових група и ових група и предузећа као правног лица

Начин установљавања институција

1. Право

- ✓ *закони*
- ✓ *уговори и*
- ✓ *статутуи*

2. Обичаји

3. Морал

Настанак институција

**Ендогено
спонтано**

**Купопродајни
уговор**

**Егзогено
наметнуто**

**Друштвена
својина**

Подела институција

1. Формалне и неформалне
2. *De jure* и *de facto* институције
3. Ендогене и егзогене
4. Правне, економске и политичке
 - *Пример: парница → хетерогена институција*

Претпоставке ефикасног економског система

- 1. Институција приватне својине**
(јасно дефинисана својина)
- 2. Слободно тржиште**
(преносивост својине)
- 3. Владавина права**
(заштита својине и уговора)

Животни стандард

- ❖ **Квалитет живота људи у једној земљи.**
- **Зависи од продуктивности!**
- **Продуктивност је количина добара и услуга произведена у јединици времена**
- ***Какав је квалитет живота у Норвешкој, а какав у Србији?***

Животни стандард и дефицит државног буџета

- Држава више троши него што остварује приходе → дефицит државног буџета
- Дефицит мора да се покрије → држава се задужује узимањем кредита на финансијском тржишту
- Смањује се расположиви капитал за инвестирање → пад инвестиција и успоравање привредног раста
- Крајња последица: пад животног стандарда!

Фактори повећања привредног раста и животног стандарда:

- ✓ **Иновације и предузетништво,**
- ✓ **Инвестиције у људски и реални капитал,**
- ✓ **Трговина и специјализација,**
- ✓ **Институције.**
- ***Пример: Кина, Боцвана, Југ САД-а***

Инфлација

- ❖ **Пораст општег нивоа цена у привреди.**
- **Узрок: прекомерно повећање количине новца у оптицају.**
- ***Прекомерно у односу на шта?***
- **Обим производње добара и услуга у привреди!**

Када држава може да повећа количину новца у оптицају?

- Држава то може да чини само сразмерно повећању укупне производње (БДП).
- У супротном, долази до инфлације!
- Да видимо како?

Када држава може да повећа количину новца у оптицају?

- Држава повећава количину новца у оптицају, али производња стагнира →
- Већа (агрегатна) тражња добара и услуга →
- Веће цене (инфлација)

Брзи квиз

- Носиоци понуде су _____, носиоци тражње су _____.
- Основни привредни субјекти су произвођачи, потрошачи и _____?.
- Обим производње се повећао за 10%, за колико можемо повећати количину новца, а да не дође до инфлације?
- Најважније економске институције су:
- _____,
- _____.

Шта смо данас сазнали?

- Да је економија развијена наука!
- Који су критеријуми и принципи одлучивања!
- Зашто трговина користи свима!
- Који су недостаци тржишта и шта држава чини ради њиховог елиминисања или ублажавања!
- Шта је то предузетништво и зашто је важно! Шта је то технолошки прогрес!
- Ко су основни привредни субјекти и њихове активности!
- Шта су то институције у економском смислу!
- Зашто су “правила игре” важна за економски просперитет!
- Зашто неке земље уживају виши животни стандард, а друге “таворе” у сиромаштву!
- Шта је инфлација и који су њени узроци!

Питања за размишљање

- ✓ Да ли је боље за једну земљу да се затвори и производи добра и услуге за себе или да тргује са другим земљама?
- ✓ Каква је била својинска структура у Југославији и какве је подстицаје стварала на понашање појединаца?
- ✓ Каква су биле последице инфлације у СРЈ у последњој деценији 20. века?

Хвала на пажњи

